

มนต์เสน่ห์อินเดีย (The Charms of India)

ผะอบ จิ่งแสงสถิตพร และ นงเยาว์ ชาญณรงค์

Paop Chuengsangsatitporn and Nongyao Charnnarong

บทคัดย่อ

อินเดียเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่และมีความเจริญมากกว่า 5,000 ปี อีกทั้งเป็นแหล่งกำเนิดศาสนาสำคัญของโลกถึง 4 ศาสนา คือ ฮินดู เซน พุทธ และซิกข์ นอกจากนี้ ศาสนาที่มีแหล่งกำเนิดในแหล่งอื่น เช่น คริสต์ อิสลาม เป็นต้น ก็เข้ามามีอิทธิพลในอินเดียด้วย กอปรกับอินเดียเป็นประเทศขนาดใหญ่มาก และมีประชากรมากมาตั้งแต่โบราณจนปัจจุบัน ยังมีประชากรมากเป็นอันดับ 2 ของโลกรองจากจีน คือประมาณ 1.38 พันล้านคน จึงทำให้มีความหลากหลาย ด้านเชื้อชาติ ภาษา และศาสนา อันนำมาสู่ความหลากหลายด้านวัฒนธรรม ที่ทำให้เกิดมนต์เสน่ห์ขึ้น

บทความนี้นำเสนอ มนต์เสน่ห์ที่เกิดจากศาสนาฮินดู เซน พุทธ ซิกข์ และอิสลาม อันเป็นที่มาของสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมยอดนิยมของประเทศอินเดีย

คำสำคัญ : อินเดีย มนต์เสน่ห์ ศาสนาฮินดู ศาสนาเซน ศาสนาพุทธ ศาสนาซิกข์ ศาสนาอิสลาม

Abstract

India is the great country and has been prosperous for more than 5,000 years. It's also the birthplace of the 4 majors world religions : Hinduism, Jainism, Buddhism and Sikhism. Other religions also came to have influence in India such as Christian and Islam etc. Moreover, India is a very large size country and has a large population since ancient times until now, has the second largest population in the world after China which is about 1.38 billion people. It was found that India is diverse in ethnicity, languages and religions. Therefore, it is the source of cultural diversity which makes it the charms of the country.

This article presents the charms of Hinduism, Jainism, Buddhism, Sikhism and Islam, It's the origin of the popular cultural attractions of India.

Keywords : India, The Charms, Hinduism, Jainism, Buddhism, Sikhism, Islam

1. บทนำ

“ถ้าหากจะให้ข้าพเจ้าทอดสายตาค้นหาไปทั่วโลกว่า มีประเทศใด
ที่ธรรมชาติให้ทรัพยากร ผลิตกำลัง และความมั่งคั่งไว้อย่างมาก
ที่สุด ซึ่งในบางแห่งเปรียบได้เสมือนหนึ่งสวรรค์บนพื้นพิภพ
ข้าพเจ้าขอชี้ว่า ประเทศนั้นคืออินเดีย ถ้าหากจะมีใครถาม
ข้าพเจ้าว่า ภายใต้ฟากฟ้านภากาศแห่งใดที่สมองของมนุษย์ได้
พัฒนาอย่างสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งคุณสมบัติบางประการได้ครุ่นคิด
พิจารณาอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับปัญหาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชีวิต
และหาทางเฉลยปัญหาเหล่านั้นได้ในบางแง่มุมซึ่งควรจะได้รับ
ความสนใจเป็นอย่างดี จากแม่บรรดาผู้ที่ได้ศึกษาเพลโตและ
คานต์มาแล้ว ข้าพเจ้าก็ขอชี้ว่าฟ้านั้นคือฟ้าแห่งประเทศอินเดีย
...”

(คัดจาก กรุณา – เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2537, หน้า 7 – 8 และอ่านต้นฉบับ
ภาษาอังกฤษในหน้า 10)

ข้อความข้างต้นเป็นปาฐกถาของศาสตราจารย์แมกซ์ มิลเลอร์ (Max Muller) นักภารต
วิทยาชาวเยอรมันเรื่อง “อินเดียจะสอนอะไรให้เราได้บ้าง?” ซึ่งปาฐกถาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นความ
ประทับใจของปราชญ์ต่างชาติที่มีต่อมนต์เสน่ห์ของอินเดีย

อีกท่านหนึ่งที่ได้แสดงทัศนะต่ออินเดียที่ตรงใจนักท่องเที่ยวรวมทั้งตัวผู้เขียนด้วย นั่นคือ
พระเทพ วิสุทธิโมลี ดังนี้

“นักท่องเที่ยวยุโรป – อเมริกา รวมทั้งนักท่องเที่ยวรอบโลกหลายท่าน
... ให้ข้อคิดเห็นว่า...ที่ไปทุกแห่งแสนสะดวกสบาย ประเทศสนุกก็
ว่า แสนสนุก... เมื่อกลับมาถึงบ้านแล้วก็หมดกัน

แต่แปลกเป็นพิเศษก็คือ...ท่องเที่ยวอินเดีย สะดวกก็ไม่สะดวก
สบายก็ไม่สบาย สนุกก็ไม่สนุก แต่เมื่อกลับมาถึงบ้านแล้ว กลับคิดถึง
อินเดีย...แปลกจริง...อินเดียมีอะไรหรือ?”

(จากเรื่อง แดนกำเนิดพระพุทธศาสนา อ้างในพระวิเทศโพธิคุณ (ว.ป. วีรยุทธ),
2544, หน้า 16)

นี้กระมังที่เรียก มนต์เสน่ห์อินเดีย

บทความนี้มุ่งชี้ให้เห็นความมีเสน่ห์ของอินเดีย อันเนื่องมาจากวัฒนธรรมที่หลากหลาย ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความหลากหลาย รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเด่น ๆ ที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไปเที่ยวอินเดีย

2. ภูมิหลังอินเดีย (Background)

อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ (The Indus Valley Civilization) เป็นอารยธรรมเริ่มแรกของอินเดียและของโลก มีอายุกว่า 5,000 ปีมาแล้ว มรดกด้านอารยธรรมที่ตกทอดมายังอินเดียรุ่นหลัง คือ ความเชื่อทางศาสนา เช่น การบูชาพระศิวะ เทพมารดรหรือเทวีแห่งความอุดมสมบูรณ์ สัตว์และต้นไม้ ซึ่งกล่าวได้ว่าชาวฮินดูสมัยใหม่เป็นหนี้ชาวสินธุอยู่มาก (R.C. Majumdar, H.C. Raychaudhuri and Kalikinkar Datta, 1985, p. 21)

ครั้นเข้าสู่ยุคพระเวท เมื่อประมาณ 1,500 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นผลงานของพวกอารยัน ซึ่งเป็นชาวต่างชาติที่เข้ามายึดครองลุ่มแม่น้ำสินธุ มีการนับถือเทพเจ้าหลายองค์ เช่น พระอินทร์ พระอัคนี พระวรุณ ฯลฯ ศาสนาสมัยนี้เรียกว่า “ศาสนาพราหมณ์” ครั้นเข้าสู่ยุคมหากาพย์ (มหากาพย์ภารตะและรามายณะ) เทพเจ้าที่ขึ้นมามีบทบาทสำคัญคือ “ตรีมูรติ” ได้แก่ พระพรหม ผู้สร้าง พระวิษณุผู้รักษา และพระศิวะผู้ทำลาย รวมทั้งเกิดการแบ่งวรรณะในกลุ่มอารยันออกเป็น 4 วรรณะใหญ่ จากสูงมาต่ำ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ (ไวยาณะ) และศูทร รวมทั้งพวกนอกวรรณะ (จัณฑาล)

ขณะที่ศาสนาพราหมณ์มีบทบาทสูงสุดนี้ได้กำเนิดศาสนาใหม่อีก 2 ศาสนา คือ “เชน” และ “พุทธ” ซึ่งทั้งสองศาสนามีหลักคำสอนคล้ายคลึงกัน คือ เน้น “อหิงสา” แต่เชนตั้งและปฏิบัติยากกว่าพุทธ เช่น นักบวชเปลือย ส่วนพุทธนั้นยึดทางสายกลาง และทั้งสองศาสนาปฏิเสธหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์ในเรื่อง 1) พระเจ้าเป็นผู้สร้างและดลบันดาลความสุขทุกข์ให้มนุษย์ 2) ระบบวรรณะ 3) การล้างบาปด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ 4) การฆ่าสัตว์บูชาบุญเพื่อให้พระเจ้าประทานสิ่งที่ขอให้เป็นต้น ต่อมามีการปฏิรูปหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์ใหม่ให้น่าเชื่อถือ และเรียกศาสนาใหม่ว่า พราหมณ์ – ฮินดู หรือ ฮินดู ตั้งแต่นั้นมา

ในสมัยพุทธกาล อินเดียมี 16 รัฐสำคัญ ในที่สุดภายใต้การนำของพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งแคว้นมคธ ได้ขยายอำนาจรวมอินเดียตอนบนเข้าด้วยกัน ตั้งราชวงศ์เมารยะ (322 – 184 ก่อนคริสต์ศักราช) ขึ้นปกครอง กษัตริย์พระองค์ที่ 3 คือ “พระเจ้าอโศกมหาราช” (273 – 233 ก่อน

คริสต์ศักราช) ได้ขยายอำนาจจนเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ได้อนุทวีปอินเดียเกือบทั้งหมด เว้นคาบสมุทรภาคใต้เล็กน้อย เพราะทรงหันมานับถือพุทธศาสนา จึงเลิกใช้กำลังทหาร

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็น “องค์เอกอัครศาสนูปถัมภกที่ยิ่งใหญ่ของพุทธศาสนาแห่งโลกโบราณ” โปรดให้สร้างสิ่งเหล่านี้ 1) สัญลักษณ์ในพุทธศาสนาขึ้น เช่น พระธรรมจักร 2) จารึกพระธรรมคำสอนและข้อราชการสำคัญลงบนเสาหินไปปักไว้ทั่วราชอาณาจักร กลายเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ 3) สร้างสถูปเจดีย์วิหาร 8,400 แห่ง 5) ส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พุทธศาสนารวม 9 สาย ที่สำคัญคือออกนอกประเทศอินเดียครั้งแรก คือไปยังลังกา (ศรีลังกา) ตะวันออกกลาง รวมทั้งสุวรรณภูมิ (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้)

ครั้นถึงสมัย**ราชวงศ์คุปตะ (ค.ศ. 320 – 535)** เป็นยุคศิลปวิทยาการเจริญรุ่งเรืองสูงสุดของอินเดียโบราณ โดยเฉพาะเป็นยุคทองของวรรณคดีสันสกฤต กวีเอกประจำราชสำนักคือ “กาลีทาส” ผู้ผลิตผลงานโด่งดังไปทั่วโลก คือบทละครเรื่อง “ศกุนตลา” ส่วนผลงานของกวีคนอื่นที่โด่งดัง เช่น “นิทานปัญจตันตระ” เป็นต้น

ครั้นเข้าสู่ยุคกลาง อินเดียเริ่มเสื่อมลงด้วยการรุกรานของพวกมุสลิมเตอร์ก ที่เข้ามาปล้นและสุดท้ายยึดครองอินเดียโดยตั้งราชวงศ์ขึ้นปกครองที่กรุงเดลีหลายราชวงศ์ (The Delhi Sultanate : ค.ศ. 1190 – 1526) จักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ของมุสลิมและเป็นจักรวรรดิสุดท้ายของอินเดียคือ **ราชวงศ์โมกุล (ค.ศ. 1526 – 1857)** การเข้ามาของพวกมุสลิม ทำให้ศาสนาอิสลามฝังรากลงในแผ่นดินอินเดีย และทำให้เกิดศาสนาใหม่ คือ ศาสนา “ซิกข์” ซึ่งเป็นศาสนาที่นำคำสอนของฮินดูและอิสลามมาผสมกัน จนกลายเป็นศาสนาสำคัญศาสนาหนึ่งของโลก ขณะเดียวกันในคริสต์ศตวรรษที่ 16 มหาอำนาจตะวันตกเริ่มเข้ามาขยายอิทธิพลและเผยแผ่คริสต์ศาสนา จนกลางศตวรรษที่ 19 (ค.ศ. 1858) อังกฤษยึดอินเดียทั้งประเทศเป็นอาณานิคม และปกครองเรื่อยมาจนให้เอกราชแก่อินเดียภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี 1947

เมื่ออินเดียได้รับเอกราช แบ่งออกเป็น 2 ประเทศ คือ **อินเดีย (ประชากรส่วนใหญ่เป็นฮินดู)** และ **ปากีสถาน (ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม)** แต่ปากีสถานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ปากีสถานตะวันตก และปากีสถานตะวันออก ที่ตั้งห่างกันประมาณ 1,000 ไมล์ โดยมีประเทศอินเดียคั่นกลาง จนในปี 1971 ปากีสถานตะวันออกจึงแยกมาตั้งเป็นประเทศ “**บังกลาเทศ**” ส่วนปากีสถานตะวันตก คือประเทศ “**ปากีสถาน**” ในปัจจุบัน

ส่วนประเทศอินเดียปัจจุบัน (ค.ศ. 2021) ประกอบด้วย 28 รัฐ กับอีก 8 ดินแดนสหภาพ มีประธานาธิบดีเป็นประมุขของประเทศ นายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร การเมืองแบบรัฐสภาเลือกตั้งทุก 5 ปี มีทั้งโลกสภา (สภาผู้แทนราษฎรหรือสภาล่าง) และราชสภา (สภาผู้แทนรัฐ หรือสภาสูง) จัดเป็นประเทศประชาธิปไตยแบบรัฐสภาขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ปัจจุบันเรียกว่า **สาธารณรัฐอินเดีย (Secular Democratic Republic of India)** (ศึกษารายละเอียดได้จาก ทวี ทวีวาร. *ประวัติศาสตร์อินเดียสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533.)

3. ความหลากหลายด้านวัฒนธรรม

เมื่อวิเคราะห์ดูแล้วพบว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้อินเดียมีเสน่ห์ คือ ความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนาที่เป็นรากเหง้าสำคัญที่สุดของวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนออกมาในการดำเนินวิถีชีวิตของคน ส่วนสาเหตุแห่งความหลากหลายนั้นเนื่องมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญ ดังนี้

3.1 ที่ตั้ง (Location)

ที่ตั้งของประเทศอินเดียโบราณ ตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดประมาณ 8 องศา – 37 องศาเหนือ และลองจิจูดประมาณ 60 องศา – 97 องศาตะวันออก จัดเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่มาก ส่งผลให้มีสภาพอากาศทุกชนิด ตั้งแต่ร้อน แห้งแล้ง อบอุ่น และหนาวแบบขั้วโลก ดังนั้น จึงพบว่าภาคเหนือของอินเดียบริเวณเทือกเขาหิมาลัยซึ่งมียอดเขาสูงมากมายที่หิมะปกคลุมตลอดปี เช่น ยอดเอเวอเรสต์ (Everest Mount) เป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในโลก มีความสูง 8,848.86 เมตร แคว้นจัมมู และแคชเมียร์อากาศหนาวสามารถเล่นสกีได้ ขณะที่แคว้นอัสสัมมีฝนตกชุกที่สุดที่เมืองเชอราปุนจี (Cherapunji) วัดปริมาณน้ำฝนได้ 480 นิ้วต่อปี ในขณะที่แคว้นสินธ์และราชปุตรานา น้ำฝนวัดได้น้อยกว่า 3 นิ้วต่อปี (Banerjee, 1972, p.8) ส่วนแคว้นราชสถานอากาศร้อนและแห้งแล้งเป็นทะเลทรายธาร ด้วยเหตุดังกล่าวนี้นี้จึงทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอินเดียในเขตต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน อาทิ ผิวพรรณต่างกัน คนอินเดียทางเหนือผิวขาว เช่นพวกปัญจาบ ส่วนทางใต้ผิวคล้ำ เช่น พวกทมิฬ

3.2 ขนาด (Size)

นักภูมิศาสตร์การเมืองแบ่งขนาดของประเทศต่าง ๆ ออกเป็น 7 ขนาด (สุพรรณิ ชะโลธร, 2529, หน้า 87) ขนาดตั้งแต่ใหญ่สุด เรียกว่า ขนาดมหึมา (Gigantic Size) ซึ่งมีเนื้อที่กว่าสอง

ล้านตารางไมล์ เช่น สหภาพโซเวียตรัสเซีย สหรัฐอเมริกา และจีน เรื่อยลงมาถึงขนาดเล็กที่สุด (Miniature Size) คือมีเนื้อที่น้อยกว่า 1,000 ตารางไมล์ เช่น ลักเซมเบิร์ก และโมนาโก เป็นต้น

สำหรับประเทศอินเดียจัดอยู่ในขนาดใหญ่เป็นลำดับที่ 2 เรียกว่า ขนาดใหญ่มาก (Very Large Size) มีเนื้อที่ตั้งแต่ 100,000 – 500,000 ตารางไมล์ ซึ่งปรากฏว่าอินเดียโบราณจัดอยู่ในประเภทนี้ เพราะมีเนื้อที่ประมาณ 1,500,000 ตารางไมล์ (เนื้อที่อินเดีย + ปากีสถาน + บังกลาเทศ : 1,200,000 + 312,000 + 54,000 ตารางไมล์) ยิ่งกว่านั้นยังปรากฏหลักฐานว่าอินเดียโบราณยังเป็นประเทศที่มีประชากรมาก ดังที่ เฮโรโดตัส (Herodotus) บิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ ชาวกรีก ซึ่งมีชีวิตอยู่ระหว่างศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตกาล ได้บันทึกไว้ว่า **“ในบรรดาประเทศที่เรารู้จัก อินเดียเป็นชาติที่มีพลเมืองมากที่สุด”** (R.C. Majumdar, et al., 1985, p. 6) ปัจจุบัน (ค.ศ. 2021) อินเดียมีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 7 ของโลก มีประชากรมากเป็นอันดับ 2 ของโลก รองจากประเทศจีน คือประมาณ 1.38 พันล้านคน

การที่อินเดียเป็นประเทศที่มีขนาดใหญ่มากจึงทำให้ตัวแปรของประชากรมีความหลากหลายทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ดังนี้ (อรพินท์ ปานนาค และคณะ, 2552, หน้า 174 – 175)

3.2.1 ความหลากหลายด้านชาติพันธุ์

อินเดียประกอบด้วยชาติพันธุ์ที่สำคัญ 4 ชาติพันธุ์ คือ 1) อินโดอารยัน (Indo-Aryans) ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพวกอินโดยูโรเปียน มีลักษณะเด่น คือ ผิวขาว ตัวสูง จมูกโด่ง หน้ายาว มีประมาณ 72% 2) ชาติพันธุ์ดราวิด (Dravidians) เป็นชนพื้นเมืองเดิมของอินเดีย มีผิวสีดำน้อยกว่าพวกอารยัน จมูกกว้าง หรือรี้น มีประมาณ 25% 3) ชาติพันธุ์มองโกลอยด์ (Mongoloids) พวกนี้ผิวเหลืองอพยพมาจากเอเชียกลาง อาศัยอยู่ตามแถบเชิงเขาหิมาลัย 4) ชาติพันธุ์เตอร์ก (Turks) พวกนี้อพยพเข้าสู่อินเดียในยุคกลาง เป็นประชากรส่วนใหญ่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียโบราณ นอกจากนี้ ยังมีชาติพันธุ์ย่อย ๆ อื่น ๆ อีก เช่น กรีก ศกะ ฮั่น อาหรับ และอัฟกาน ฯลฯ ประชากรในกลุ่ม 3 และ 4 รวมกันประมาณ 3% และด้วยเหตุที่มีประชากรหลายเผ่าพันธุ์ เช่นนี้ วินเซนต์ สมิท (Vincent Smith) เรียกอินเดียว่าเป็น **“พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา” (Ethnology Museum)** (Benerjee, 1972, p. 9)

3.2.2 ความหลากหลายด้านภาษา

อินเดียมีความหลากหลายด้านภาษา ยาวหระลาล เนห์รู ได้อธิบายไว้ว่า ภาษาอินเดียปัจจุบันถือกำเนิดมาจากสันสกฤตและด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า อารยันอินเดีย (อินโด-อารยัน) อันได้แก่ ภาษาฮินดี-อูรดู เบงกาลี มารฐี คุชราตี โอริยา อัสสัม ราชสถานี (เป็นแขนงหนึ่งของภาษาฮินดี) ปัญจาบี สินธี ปัตโต และกัศมีรี ส่วนภาษาตระกูลทราวีกก็มี ทมิฬ เตลูกู กันณาท (Kanarese) และมัลยาฬัม ทั้ง 15 ภาษาที่กล่าวมานี้ได้คลุมอินเดียไว้ทั้งหมด และในภาษาเหล่านี้ ภาษาฮินดีกับอูรดู ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของภาษาฮินดี เป็นภาษาที่แพร่หลายกว้างขวางที่สุด มีคนเข้าใจ แม้ในถิ่นที่คนไม่ใช้ภาษานี้พูดกัน (ยาวหระลาล เนห์รู, 2529, หน้า 335)

จากข้อมูลของวารสารชาติพันธุ์วิทยา (Ethnology) พบว่า ภาษาที่พูดในอินเดียปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะอยู่ในตระกูลอินโด – อารยัน ประมาณ 74% ดราวิเดียนประมาณ 24% ออสโตรเอเชียติก (มุนดา) ประมาณ 1.2% หรือทิเบโต-เบอร์แมน ประมาณ 0.6% จำนวนอย่างเป็นทางการของภาษาแม่ที่พูดในอินเดีย คือ 1,683 ภาษา ซึ่งจำนวนนี้ประมาณ 850 ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ในปัจจุบันรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้ภาษาฮินดีและภาษาอังกฤษ เป็นสองภาษาที่ใช้ในการติดต่อกับรัฐบาลกลาง และอีก 22 ภาษาเป็นภาษากำหนด (Schedules Languages) ซึ่งเป็นภาษาราชการที่รัฐต่าง ๆ ใช้ในการปกครอง รวมถึงข้อสอบบรรจุข้าราชการ (ปัจจุบัน ค.ศ. 2021 อินเดียประกอบด้วย 28 รัฐ และ 8 ดินแดนสหภาพ แต่ละรัฐและดินแดนสหภาพมีรัฐบาลท้องถิ่นและเมืองหลวงเป็นของตนเอง รวมทั้งภาษาด้วย)

3.2.3 ความหลากหลายด้านศาสนา

อินเดียเป็นแหล่งกำเนิดศาสนาสำคัญของโลก 4 ศาสนา จากเก่ามาใหม่ตามลำดับ คือ ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู เซน พุทธ และซิกข์ นอกจากนั้นศาสนาที่มีแหล่งกำเนิดในคาบสมุทรอาหรับ ทั้ง โซโรอัสเตอร์ ยูดาห์ คริสต์ และอิสลาม ต่างเข้ามามีอิทธิพลในอินเดียด้วย บางท่านจึงตั้งให้อินเดียเป็น “ตลาดนัดศาสนา” (พระมหาอ้าย ชีรปัญญา, 2553, หน้า 17)

จากการสำรวจในปี ค.ศ. 2011 พบว่า ชาวอินเดียนับถือศาสนาต่าง ๆ ดังนี้ 1) ฮินดู 79.8% 2) อิสลาม 14.2% 3) คริสต์ 2.3% 4) ซิกข์ 1.7% 5) พุทธ 0.7% 6) ไม่มีศาสนา 0.23% 7) อื่น ๆ 0.65% (<https://th.m.wikipedia.org>)

ชาวอินเดียมีอิสระในการปฏิบัติทางศาสนา แม้จะมีความเชื่อต่างกันอย่างมากมายรวมกันได้ ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ทั้งนี้เพราะ “ชาวอินเดียถือปรัชญาว่า ความจริงสูงสุดมีอย่าง

เดียว แต่ทางดำเนินไปสู่ความจริงสูงสุดนั้นมีหลายทาง” (พิน ดอกบัว, 2545, หน้า 47) ดังปรากฏว่า ศาสนสถานของฮินดู เช่น พุทธอยู่ด้วยกันได้ เช่น หมู่ถ้ำเอลโลรา เป็นต้น

4. มนต์เสน่ห์ของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ระยะที่เกิดประมาณ 1,543 ปีก่อนคริสตกาล (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2549, หน้า 10) ไม่มีศาสดา โดยมีคัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ และแม้แต่วรรณกรรมสำคัญที่รจนาขึ้นในภายหลังก็ถือเป็นคัมภีร์ด้วย เช่น มหาภารตชาดกถือเป็นคัมภีร์เล่มที่ 5 และเรื่องอื่น ๆ อีก เช่น คัมภีร์ภควัดคีตา พราหมณะ อารัณยกะ และอุปนิษัท เป็นต้น

ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู เป็นศาสนาสืบเนื่องกัน เกิดครั้งแรกสมัยพระเวท เรียกว่า “ศาสนาพราหมณ์” เพราะพราหมณ์เป็นผู้รู้พระเวท ประกอบยัญพิธี และถือว่าเป็นตัวแทนของพระเจ้าบนโลกมนุษย์ ครั้นเข้าสู่ยุคมหากาพย์ได้มีการปรับปรุงคำสอนใหม่ให้น่าเชื่อถือ บางท่านว่าพราหมณ์ได้หยิบยืมปรัชญาในศาสนาพราหมณ์มารวมกับหลักคำสอนในพุทธศาสนา ทำให้เป็นผลของการหล่อหลอมและดัดแปลงเพื่อให้คำสอนใหม่เป็นที่สนใจนับถือของประชาชน (ประทุมพร คงทน, 2520, หน้า 34)

จากการศึกษาของ สุมาลี มหามงคลชัย พบว่า นักวิชาการชั้นครู เช่น ลาล มณี โซคี และคีธ (Keith) ต่างยอมรับว่า อุปนิษัทเล่มที่เก่าที่สุดก็มีอายุไม่เกิน 200 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งช่วงนั้นเป็นเวลาใกล้เคียงกับการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้ากับพระพุทธศาสนาด้วย นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานที่ค้นพบใหม่ในภายหลังว่า แม้อุปนิษัทฉบับแรก ๆ ก็ได้รับการรจนาขึ้นในช่วง 500 – 300 ปีก่อนคริสตกาล จึงถือว่าเกิดทีหลังพุทธศาสนา ภาษาที่ใช้และเนื้อหามีความแตกต่างจากพระเวท อีกทั้งในอุปนิษัทก็มีการอ้างถึง สมณะ มีคำสอนเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิด และการบำเพ็ญภาวนารักษาศีล เพื่อให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่ปรากฏในคำสอนของพราหมณ์ช่วงก่อนพุทธกาลเลย (สุมาลี มหามงคลชัย, 2546, หน้า 120) ตั้งแต่มีการปรับปรุงศาสนาใหม่แล้ว นิยมเรียกศาสนาว่า “ฮินดู” ต่อไปนี้จะใช้คำว่า ศาสนาฮินดู

มนต์เสน่ห์ของศาสนาฮินดู ที่สำคัญมีดังนี้

4.1 เรื่องเทพเจ้า ศาสนาฮินดูนับถือเทพเจ้าหลายองค์ ตั้งแต่สมัยมหากาพย์เป็นต้นมา เทพเจ้าที่ได้รับการนับถือสูงสุด คือ “ตรีมูรติ” ประกอบด้วย

4.1.1 **พระพรหม หรือ ปชาบดี** เป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลาย พระพรหมมี 4 หน้า ทรงหงส์เป็นพาหนะ มีชายาคือพระสรัสวดีเป็นเทวีแห่งปัญญาและความรู้

4.1.2 **พระวิษณุ หรือ พระนารายณ์** เป็นเทพผู้รักษาและคุ้มครองโลก มี 4 กร ประทับอยู่ในเกษียรสมุทร มีพระยานันตนาคราชเป็นบัลลังก์ มีครุฑเป็นพาหนะ พระลักษมีเทวีเป็นชายา เป็นเทวีแห่งโชคลาภ เมื่อใดที่โลกเกิดทุกข์เชษฐพระนารายณ์จะอวตารลงมาปราบยุคเข็ญ มีด้วยกัน 10 ปาง เช่น ในปางที่ 7 อวตารลงมาเป็นพระราม และในปางที่ 9 อวตารลงมาเป็นพระพุทธรูปเจ้า (ศึกษารายละเอียดจาก ศานติ ภักดีคำ, *พระนารายณ์ ผู้ปราบยุคเข็ญแห่งโลก*, 2556, หน้า 6 - 38)

4.1.3 **พระศิวะ หรือ พระอิศวร หรือ รุद्र** เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลายสิ่งเลวร้ายทั้งปวง มีพระเนตรดวงที่สามอยู่ที่พระนลาฏ ถ้าสัมผัสพระเนตรดวงนี้เมื่อใดจะเกิดไฟไหม้โลก ทรงโคนนทิเป็นพาหนะ มีชายาชื่อ พระอุมาเทวีมีหลายปาง เช่น ปารวตี ทูรคาเทวี และกาลิเทวี เป็นต้น

ต่อมา ศาสนาฮินดูได้แยกออกเป็นหลายนิกายที่สำคัญที่สุด 2 นิกาย คือ **นิกายไศวะ (Shaivism)** ซึ่งนับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด และ**นิกายไวษณพ (Vaishnavism)** นับถือพระนารายณ์เป็นใหญ่

นอกจากมหาเทพและพระชายาแล้ว ยังมีเทพอื่น ๆ อีกมาก เช่น พระกฤษณะ พระพิฆเนศ พระอินทร์ พระยม พระราหู ฯลฯ ดังที่ มาร์ค ทเวน นักประพันธ์เรื่องนามชาวอเมริกันได้กล่าวไว้ว่า “อินเดียมีเทพเจ้า 2 ล้านองค์และพวกเขาก็นับถือทุกองค์ ถ้าเอาศาสนามาวัดประเทศอื่นทั้งหมด มีอินเดียประเทศเดียวที่เป็นเศรษฐกิจ” (วิโรจน์ ธีรคุณ, 2546, หน้า 212) เทวรูปเหล่านี้ล้วนเป็นเสน่ห์ที่สำคัญ

4.2 **เทวาลัยโดยทั่วไป** การบูชาเทพเจ้านำมาสู่การสร้างเทวรูปและเทวสถาน เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ลักษณะโดยทั่วไปของวัดฮินดูหรือเทวาลัย คือ รูปทรงหลังคาที่เรียกว่า “**ศิขร**” (Shikhara) มีลักษณะคล้ายภูเขา ซึ่งคติการสร้างคือจำลองเขาพระสุเมรุหรือเขาไกรลาสตามความเชื่อคติจักรวาลของฮินดูนั้น เชื่อว่าเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลางของจักรวาล ที่ยอดเขาเป็นที่สถิตของเทพเจ้า ดังนั้น เมื่อสร้างเทวาลัยก็มีลักษณะคล้ายภูเขา ตัวเทวาลัยนิยมสร้างเป็นอาคารสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ มีหลังคาซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ก่อนบรรจบเป็นรูปโค้งเรียวยาวคล้ายฝักข้าวโพด แต่ละชั้นตรงมุมประดับด้วยอาคารจำลองขนาดเล็ก ซึ่งล่อแบบอย่างอาคารประธานนั้น ปลายยอดทำเป็นรูปกลศหรือหม้อน้ำประดับ ส่วนด้านหน้าอาคารประธานเชื่อมต่อกับอาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด

ใหญ่กว่า แต่ทรงเตี้ยกว่าสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรม เช่น **เทวาลัย ลิงคราช** เมืองภูวนศวร (<https://mrlegge.wrod.press.com> และ สมคิด จิราทัศน์กุล, 2554, หน้า 71 – 72)

หลังคาทรงคิขรินันนิยมนำกันไปในอินเดียภาคเหนือ ส่วนภาคใต้นิยมทำหลังคาแบบ **วิมาน (Vimana)** มีลักษณะคล้ายพีระมิด ทำเป็นชั้นบันไดซ้อนกันเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นมีขนาดลดหลั่นกันไป และมีลักษณะเป็นเหลี่ยมมากกว่าทางภาคเหนือ (ประจักษ์ วัฒนานุสสิทธิ, 2539, หน้า 100) เช่น **เทวาลัยพทุทเทศวร** รัฐทมิฬนาฑู สร้างในศตวรรษที่ 11 – 12 มียอดทรงวิมาน เทียบเท่าความสูง 13 ชั้น หรือ 61 เมตร บนยอดประดับด้วยเสาหินแกรนิต และอิฐ โอบล้อมด้วยกำแพงสี่เหลี่ยมสองชั้น สลักลวดลายที่งดงามวิจิตรมาก ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในปี 1987 จัดเป็นหนึ่งในแก้ววัดสวยของอินเดีย (<https://th.tripadvisor.com>)

4.3 หมู่ถ้ำเอลโลรา (Ellora caves) เป็นการสร้างเทวาลัยที่แปลกที่สุด คือ เจาะภูเขาให้เป็นถ้ำเพื่อสร้างเทวาลัย ถ้ำที่โดดเด่นและสวยงามที่สุดของศาสนาฮินดู คือ ถ้ำเอลโลรา อยู่ในรัฐมหาราษฏร์ ทางทิศตะวันตกของอินเดีย เป็นหมู่ศาสนสถานและวิหารเจาะหิน (rock – cut) ที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก สร้างในช่วงปี 600 – 1000 เป็นถ้ำของ 3 ศาสนา มีทั้งหมด 34 ถ้ำ ในภูเขาเดียวกัน มีถ้ำพุทธ 12 ถ้ำ (ถ้ำ 1 – 12) ถ้ำฮินดู 17 ถ้ำ (ถ้ำ 13 – 29) และถ้ำเชน 5 ถ้ำ (ถ้ำ 30 – 34) ในบรรดาถ้ำทั้งหมด ถ้ำฮินดูโดดเด่นที่สุด แกะสลักงดงามวิจิตรพิสดาร ใหญ่โต โดยเฉพาะถ้ำ 16 “**ไกรลาสมณเฑียร**” เป็นมณเฑียรเจาะหินที่ใหญ่ที่สุดในอินเดีย มีความสูงจากพื้น 326 เมตร ถ้ำเอลโลราขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในปี 1983

4.4 เทวาลัยที่ประดับรูปประติมากรรม “ศิลปะแสดงความรัก” (Group of Erotic Sculpture) เป็นกลุ่มโบราณสถานแห่งเมืองขุรราโห (Khajuraho Group of Monuments) เป็นหมู่โบสถ์ฮินดูและเชน ตั้งอยู่ในรัฐมัธยประเทศ สร้างในราชวงศ์จันเทลละ (Chandella) สร้างในระหว่างปี 950 – 1050 ความพิเศษของเทวาลัยฮินดูที่นี่คือมีภาพประติมากรรมแสดงความรัก ประกอบภายนอกเทวาลัย แม้จะแกะจากหินแต่มีความสวยงามอ่อนช้อยมีชีวิตชีวาน่าอัศจรรย์ (<https://travel.mthai.com>world-travel>)

เมื่อพิจารณาภาพประติมากรรมแสดงความรัก จะพบว่าสอดคล้องกับตำรา “**กามสูตร**” (Kama Sutra) ที่เขียนขึ้นเพื่อให้เป็นตำราศักดิ์สิทธิ์พรรณนาว่าด้วยความพิศواس เช่น รูปแบบการร่วมรัก การกอด การจูบ ฯลฯ (ศิกษารายละเอียดในบุญรส วงจักรัธธรรม (ผู้แปล), 2510 *กามสูตร*,

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การพิมพ์) ภาพเหล่านี้สอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาฮินดู เรื่อง “กาม” ซึ่งเป็น 1 ใน 4 ของเป้าหมายของชีวิต (ปุรุชารล ได้แก่ อรรถะ ธรรมะ กาม และโมกษ)

“กาม” แปลว่า ความรัก ความพอใจ และความยินดี ในโลกวิสัย และเน้นย้ำอีกครั้งในหลักคำสอนเรื่อง “หลักอาศรม 4” ซึ่งให้คนแต่ละวัยทำหน้าที่ให้เหมาะกับวัย พบว่า “วัยคฤหัสถ์” หรือ ผู้ครองเรือน มีหน้าที่สำคัญที่สุด คือ การมีบุตรสืบเชื้อสายตามระบบวรรณะ “พวกเขายึดมั่นในความสุขแบบโลกียวิถิ โดยมีสวรรค์ หรือกามสุข เป็นจุดมุ่งหมายปลายทาง” (สุมาลี มหาณรงค์ชัย, 2546, หน้า 116) ส่วนศิลปินมองว่า ภาพศิลปะการแสดงความรักเป็นอุบายเพื่อเพิ่มจำนวนประชากร ซึ่งสมัยก่อนจำนวนประชากรยังมีน้อย

4.5 แม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์ล้างบาปได้

ความเชื่อเรื่องแม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์ล้างบาปได้ปรากฏอยู่ในหลายตำนาน แต่ที่เชื่อกันมากคือ ตำนาน จาภมหาราชาตฤทุร ซึ่งสรุปได้ว่า พระโอรส 60,000 พระองค์ของท้าวสาครแห่งเมืองโยธยา ถูกเผาผลาญด้วยไฟจากพระเนตรดวงที่สามของมหาเทพ ในการรบพุ่งอันเนื่องมาจากพิริพล้อยมาอุปการ (พิริอัสวเมธ) เพื่อขยายอาณาเขต พระอัฐิของพระราชโอรสของท้าวสาคร ซึ่งมีบาปติดอยู่ วิญญาณไม่อาจไปสู่สวรรค์ได้ วิธีแก้คือต้องชำระบาปด้วยพระแม่คงคาเท่านั้น จนในที่สุดถึงสมัยของท้าวภังคีรล พระองค์ทรงบำเพ็ญตบะแก่กล้าจนพระศิวะยอมเจรจากับพระแม่คงคาซึ่งทรงเป็นพระชายาอีกพระองค์หนึ่ง เมื่อการเจรจาสำเร็จ พระศิวะจึงเชิญให้พระแม่คงคาขึ้นประทับบนมวยเกศา เพื่อสกัดกั้นภัยพิบัติที่เกิดจากกระแสน้ำไหลแรง แล้วปล่อยลงสู่พื้นดินตั้งแต่นั้นมาความเชื่อเรื่องแม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์ล้างบาปได้จึงอยู่ในหัวใจของชาวฮินดูจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องแม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์ มีดังนี้

4.5.1 พระราชพิริบรมราชาภิเษกในชมพูทวีปและลังกาทวีป ก็ใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์ในแม่น้ำคงคา ประกอบพิธี

4.5.2 ชาวฮินดูปรารถนาอย่างยิ่งจะไปอาบน้ำล้างบาปในแม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์หนึ่งในชีวิต

4.5.3 พิธีศพถือว่าเป็นมงคลสูงสุดถ้าได้เผาศพและลอยอัฐิในแม่น้ำคงคา ชายฝั่งเมืองพาราณสี เพราะ เชื่อว่าเมืองพาราณสีเป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์ เมืองของพระศิวะ เพราะในคัมภีร์ปุราณะยืนยันว่า พระศิวะเสด็จมาที่นี่ และทำตั่งหู่ข้างหนึ่งตกลงตรง “ท่ามณิ กรรณิการ์ฆาต” ท่ามนั้นจึงถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ทุกคนต้องการให้ศพของตนได้เผาที่นี่และทุกคนพยายามมาอาบน้ำตั่งนี้ด้วย จึง

นับว่าเป็นเรื่องแปลกที่สุดในโลก คือคนเป็นคนตายอาบและเผายู่ว่าเดียวกัน (พระวิเทศโพธิคุณ [ว.ป.ธีรยุทธโธ]ม 2544, หน้า 250)

นอกจากการเผาศพแล้ว แม่น้ำคงคายังใช้เป็นทั้งศพโดยใช้หินถ่วงศพด้วย เพราะศพบางประเภทไม่เผา เช่น ศพนักบวช ศพหญิงที่ไม่ได้แต่งงาน ศพเด็กทารก ศพที่ถูกงูกัด เป็นต้น ซึ่งตามสภาพแล้วแม่น้ำคงคาน่าจะสกปรกเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค แต่ที่น่าอัศจรรย์ก็คือ แม่น้ำคงคามีคุณสมบัติพิเศษ ไม่ว่าจะตกตรงส่วนใด แม่น้ำตรงที่ขุ่นที่สุดเอามาใส่ขวดไว้ นานเท่าใดน้ำก็ไม่ตกตะกอน ไม่เน่า ไม่มีกลิ่นเหม็น นักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกเดินทางมาดักเอาน้ำไปพิสูจน์และลงความเห็นว่ “น้ำในแม่น้ำคงคาเป็นน้ำที่มีตัวยายเจือปนอยู่” เพราะไหลผ่านแก่งหิน ดิน ภูเขา แร่ธาตุ และสมุนไพรต่าง ๆ จึงทำให้เป็นเช่นนั้น (มหาอ้าย ธีรปัญญา, 2553, หน้า 52)

ด้วยความศรัทธาในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของแม่น้ำคงคา ดังปรากฏข่าวว่า มหาราชาเมืองชัยปุระ ถูกส่งไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ พระองค์ไม่ทรงน้ำหรือเสวยน้ำที่อังกฤษเลย รับสั่งให้ทำหม้อขนาดใหญ่ 7 ใบ หม้อหนึ่งใบใส่น้ำไว้ใช้ได้นาน 3 เดือน ทุกหยดต้องเป็นน้ำจากแม่น้ำคงคาเท่านั้น นี่คืตัวอย่างของความศรัทธา (นิติภูมิ นวรัตน์, 2546, หน้า 95)

5. มนต์เสน่ห์ของศาสนาเซน

ศาสนาเซน (Jainism) หรือไชนะ เป็นศาสนาเก่าแก่เป็นอันดับ 2 ของอินเดียรองจากศาสนาพราหมณ์ ศาสดาของเซนมี 24 องค์ พระมหาวีระเป็นศาสดาองค์ที่ 24 หรือองค์สุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงเรียกศาสดาของเซนว่า “นิครนถ์ นาถบุตร” ออกผนวชเมื่อพระชนม์ 30 พรรษา บรรลุธรรมเมื่อ 42 พรรษา และสิ้นพระชนม์เมื่อ 72 พรรษา ราวปี 522 ก่อนคริสตกาล

คำสอนของเซนมีความคล้ายคลึงกับพุทธศาสนา มาก เช่น หลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานของผู้ครองเรือน คือ “อนุพรต 5” เหมือนกับศีล 5 ของพุทธเพียงแค่สลับกันในบางข้อ

ทั้งเซนและพุทธเป็นอเทวนิยม ปฏิเสธคำสอนหลายเรื่องของศาสนาพราหมณ์ เช่น เรื่องพระเจ้าสร้างโลก เรื่องการแบ่งชั้นวรรณะ เรื่องการบวงสรวง เช่นไหว้พระเจ้าเพื่อขอพร เรื่องแม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์ล้างบาปได้ และคัดค้านมากเรื่องการฆ่าสัตว์บูชายัญ ซึ่งถือว่าบาป

เซนแบ่งเป็น 2 นิกาย คือ ทิคัมพร (นุ่งทึบหม่มทึบ หรือ ซีเปลือย) และเศวตัมพร (นุ่งขาวหม่มขาว หรือ ซีผ้าขาว) แต่คำสอนมูลฐานเหมือนกัน “อหิงสา ปรมโธ มโม” แปลว่า การไม่เบียดเบียนเป็นยอดธรรมะ (กรรณา – เรื่องอุไร กุศลาลัย, 2532, หน้า 101)

เสน่ห์ของศาสนาเซน มีดังนี้

5.1 นักบวชเปลือย มีแห่งเดียวในโลก

5.2 นักบวชหนุ่มสาวห่มขาว มีผ้าปิดจมูก – ปาก เพื่อป้องกันไม่ให้แมลงบินเข้าปาก ซึ่งจะเป็นการฆ่าชีวิต

5.3 วัดเซนมีมากทางภาคตะวันตก และตอนใต้ของอินเดีย รวมทั้งวัดเซน 5 ถ้ำที่เอลโลรา (ถ้ำที่ 30 – 34) ส่วนวัดที่สวยงามหรูหราใหญ่โตตั้งอยู่ในแคว้นราชสถาน ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นศูนย์กลางของเซนในอินเดีย (<https://ngthai.com>travel>Jainism>) คือวัดเซนที่เมืองไจยซัลเมอร์ ดูจากภายนอกเหมือนเทวสถานของฮินดู เพราะมีรูปปั้นอันงดงามของพระศิวะ พระนารายณ์ ไว้โดยรอบ เมื่อเข้าไปภายในใจกลางปราสาทประธานจึงมีรูปเคารพของพระมหาวิระ มองคล้ายพระพุทธรูปปางสมาธิ แต่ไม่สวมจีวร อีกทั้งดวงพระเนตรเบิกกว้าง ต่างจากพระพุทธรูปอย่างเห็นได้ชัด และที่พระอุระมีรูปดอกจันทน์ติดอยู่ เรียกว่า “จิ้ง” (กรุณา – เรื่องอุไร กุศลาลัย, 2537 หน้า 101)

6. มนต์เสน่ห์ของพุทธศาสนา

พุทธศาสนา (Buddhism) เป็นศาสนาเก่าแก่อันดับ 3 ของอินเดียและของโลก ปัจจุบันมีผู้นับถือมากเป็นอันดับ 4 ของโลก ประมาณ 500 กว่าล้านคน ลักษณะเด่นของพุทธศาสนา คือ มีหลักคำสอนที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีเหตุผลสามารถพิสูจน์ ทดสอบความจริงได้ด้วยตัวเอง

พระพุทธเจ้า (623 – 546 ก่อนคริสต์กาล) มีพระนามเดิมว่า “สิทธัตถะ” เป็นพระโอรสของพระเจ้า สุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ เมื่อพระชนม์ 16 พรรษา ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงยโสธรา แห่งกรุงเทวทหะ เมื่อพระชนม์ 29 พรรษาทรงมีพระราชโอรส พระนามว่า “ราहुล” และปีนั้นเองได้เสด็จออกผนวช ครั้นพระชนม์ 35 พรรษา ทรงตรัสรู้และเผยแผ่พุทธศาสนาอยู่ 45 ปี จึงเสด็จดับขันธปรินิพพานเมื่อพระชนม์ 80 พรรษา วันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ตรงกันคือ วันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เรียกว่า “วันวิสาขบูชา” ปัจจุบันยูเนสโกประกาศให้เป็นวันสำคัญสากลของโลกตั้งแต่ ค.ศ. 1999 (<https://www.mcu.ac.th>pages>UN...>)

หลักคำสอนสำคัญของพุทธศาสนา คือ หลักเอหะทุกข์ หรือดับทุกข์ เรียกว่า “อริยสัจ 4” คือ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (ศึกษารายละเอียดจาก สมเด็จพระญาณสังวรญาณ สวทฺธโน, 2555, หน้า 548 – 552) คำสอนของพุทธศาสนาที่ขัดแย้งกับศาสนาพราหมณ์หลายเรื่อง จนกล่าวได้ว่าทรงเป็นนักปฏิรูปสังคมอินเดียโบราณ เช่น ทรงให้สิทธิ

สตรีในการเข้ารับการศึกษา ออกบวช และสามารถบรรลุธรรมได้ ซึ่งทั้งศาสนาพราหมณ์และเชนไม่มีในเรื่องนี้ หรือการปฏิเสธเรื่องการถือชั้นวรรณะ ตามที่พราหมณ์สอนว่า คนเราเกิดมาไม่เท่ากัน เพราะเกิดจากอวัยวะของพระพรหมที่ต่างกัน ดังปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท ว่า วรรณะพราหมณ์ (นักบวช) เกิดจากพระโอษฐ์ วรรณะกษัตริย์ (นักรบ) เกิดจากพระพาหา วรรณะแพศย์ (พ่อค้า) เกิดจากพระโสณี วรรณะศูทร (กรรมกร) เกิดจากพระบาท (เสฐียร พันธ์รังสี, 2549, หน้า 62)

เมื่อคนเราเกิดจากอวัยวะของพระเจ้าที่ต่างกัน จึงมีฐานะทางสังคมไม่เท่ากัน พราหมณ์เป็นวรรณะสูงสุด และศูทรต่ำสุด แต่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า คนเราเท่าเทียมกันโดยชาติกำเนิด เพราะเกิดมาทางเดียวกันคือจากมารดา แต่สิ่งที่ทำให้คนเราไม่เท่าเทียมกันเพราะกรรมหรือการกระทำของตน (จันทน์ ทองประเสริฐ (ผู้แปล), 2512, หน้า 267)

นอกจากนี้ยังมีคำสอนของพราหมณ์ เรื่องให้อ่อนนวลพระเจ้า ให้ฆ่าสัตว์บูชายัญ ให้อาบน้ำในแม่น้ำคงคาศักดิ์สิทธิ์เพื่อล้างบาป แต่พระพุทธเจ้าสอนให้ทำความดีแทนการอ่อนนวล สอนให้สงเคราะห์และอนุเคราะห์มีเมตตากรุณาต่อสัตว์แทนที่จะฆ่าเพื่อบูชายัญ ซึ่งเป็นบาปแม้การอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์ก็ทรงปฏิเสธ แต่สอนให้รักษากายวาจาใจให้บริสุทธิ์สะอาด เป็นการอาบน้ำศีลธรรมแทนอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2532, หน้า 262)

สำหรับเสน่ห์ที่เกิดจากศาสนาพุทธที่ถือว่าสำคัญที่สุดคือ สังฆะนียสถานทั้ง 4 ที่ทำให้พุทธศาสนิกชนทั่วโลกมากราบไหว้ ทั้งนี้เพราะพระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า เมื่อก่อนพุทธบริษัทมาเข้าเฝ้าพระตถาคต กาลข้างหน้าจะไม่ได้เข้าเฝ้าอีก พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า

“อานนท์ สังฆะนียสถาน 4 แห่งนี้ เป็นสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู พร้อมกับระลึกว่า ตถาคตได้ประสูติในที่นี้ ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ตถาคตทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้ ตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ อานนท์ชนเหล่าใดมีจิตเลื่อมใส จาริกไปยังเจติยสถาน เมื่อกายแตกดับจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”

(ที. มหา 10/202 อ้างใน พระมหาสมปอง มุทิโต, 2552, หน้า ค)

6.1 สังเวชนียสถาน 4 แห่งมีดังนี้

6.1.1 ลุมพินีวัน : สถานที่ประสูติ

สถานที่ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะ คือ ลุมพินีวัน ตั้งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์กับ กรุงเทวทหะ ซึ่งเป็นอุทยานของสองราชวงศ์ ปัจจุบันตั้งอยู่ใน ต. ลุมพินี เขต ประเทศเนปาล สาเหตุที่ เจ้าชายสิทธัตถะประสูติที่นี่ เพราะเป็นธรรมเนียมอินเดียโบราณที่ผู้หญิงต้องกลับไปคลอดบ้านเดิม ด้วยเหตุนี้พระนางสิริมหามายาจึงเสด็จกลับกรุงเทวทหะ แต่พอถึงสวนลุมพินีวันก็ประสูติพระราชโอรส เมื่อตอนประสูตินั้นพระนางสิริมหามายาทรงยืนพระหัตถ์ขวาเหนี่ยวกิ่งไม้ พระราชกุมารน้อย “ก้าวลงจากพระครรภ์” ผินพระพักตร์ไปทางทิศอุดร ทรงชี้พระหัตถ์ขึ้นฟ้า เสด็จดำเนินไป 7 ก้าว ทรงเปล่ง “อัสสภิวาจา” (วาจาอย่างองอาจ) ว่า “เราเป็นผู้ที่เลิศที่สุดในโลก เราเป็นผู้เจริญที่สุดในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้เรจักไม่เกิดอีก” (ที. มหา. 10/31 อ้างใน พระมหาสมปอง มุทิโต, 2552, หน้า 2)

สิ่งก่อสร้างสำคัญที่ลุมพินีวัน คือ มหามายาเทวีวิหาร ภายในมีหินแกะสลักพระโพธิสัตว์ปางประสูติ ภายนอกมีสระโบกขรณี ที่พระนางสิริมหามายาเทวีลงสนานชำระพระวรกาย ภายหลังการประสูติ และเสาศิลาจารึกพระเจ้าอโศก ณ สถานที่พระโพธิสัตว์เปล่ง อัสสภิวาจา

6.1.2 พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้

สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าสมโพธิญาณ ณ โคนต้นศรีมหาโพธิ์ ต. อรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า “พุทธคยา” รัฐพิหาร ซึ่งมีสิ่งก่อสร้างสำคัญ คือ

6.1.2.1 เจดีย์ศรีมหาโพธิ์พุทธคยา สูง 51 เมตร วัตรอบฐานได้ 58.76 เมตร สันนิษฐานว่า ครั้งแรกคงสร้างในสมัยพระเจ้าอโศก ต่อมามีการต่อเติมอีกหลายครั้ง จนเป็นเจดีย์ใหญ่ มีเจดีย์บริวาร 4 ด้าน ภายในเจดีย์ประธานเป็นที่ประดิษฐาน “พระพุทธรูปเมตตา” (ปางมารวิชัย) อันทรงงาม

6.1.2.2 พระแท่นวัชรอาสน์ที่ประทับตรัสรู้ ณ โคนต้นศรีมหาโพธิ์ มหาชนกล่าวกันว่า ที่ต้นโพธิ์แห่งนี้เป็นสะดือของโลก หรือ “ปัลลวินาภิรมณล” ซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าทุกพระองค์มาทรงตรัสรู้ที่นี้ทั้งนั้น และไม่มีสถานที่อื่นจะสามารถรองรับน้ำหนักของการตรัสรู้ได้ ต้นโพธิ์นี้ย่อมถือว่าเป็นเสมือนขวัญใจของชาวพุทธทั่วโลก (พระวิเทศโพธิคุณ (ว.ป.วีรยุทโธ), 2544, หน้า 482)

6.1.2.3 สัตตมหาสถาน คือ สถานที่พระพุทธรูปเจ้าทรงประทับอยู่เพื่อเสวยวิมุตติสุข หลังจากตรัสรู้แล้ว 7 แห่ง ๆ ละ 7 วัน รวม 49 วัน วัดโพธิ์คยา ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกปี 2020

6.1.3 พาราณสี : สถานที่แสดงปฐมเทศนา

ภายหลังการตรัสรู้ 2 เดือน พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ซึ่งเป็นราชอุทยานที่ร่มรื่น เป็นเขตอภัยทานหมู่สัตว์ และเป็นที่พักของพวกฤๅษีทั้งหลาย อยู่ใกล้เมืองพาราณสี ปัจจุบันอยู่ในรัฐอุตตรประเทศ ทั้งนี้เพราะปัญจวัคคีย์ ซึ่งเคยปรณิบัติพระพุทธรูปองค์แรกบำเพ็ญทุกรกิริยา ครั้นทรงพบว่า ไม่ใช่ทางแห่งการหลุดพ้น จึงทรงเลิกและหันมาเสวยพระกระยาหารปกติ ทำให้ปัญจวัคคีย์เข้าใจว่าทรงหมดความเพียร จึงทิ้งพระองค์มาอยู่ที่ป่านี้

พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” และ “อริยสัจ 4” ท่าน **โกณฑัญญะ** หัวหน้านักปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรม และได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุรูปแรก ทำให้พระรัตนตรัยครบองค์ 3 คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ชาวพุทธกำหนดให้เป็นวัน **อาสาฬหบูชา** สืบมาจนทุกวันนี้ ส่วนปัญจวัคคีย์อีก 4 ท่าน ได้ดวงตาเห็นธรรมในวันต่อ ๆ มา และได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุด้วยเช่นกัน

สิ่งก่อสร้างสำคัญ ณ สถานที่แสดงปฐมเทศนา

6.1.3.1 ธัมเมกขสถูป เป็นสถูปทรงโอคว่ำ ทำด้วยหินทราย มียอดกรวยสูงประมาณ 33 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 28 เมตร เป็นสถานที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ผู้ไปแสวงบุญนิยมนั่งเจริญภาวนาบูชาสักการะกันในบริเวณนี้ นอกจากนี้ ยังมี **เจ้าขันตีสถูป** สถานที่พบปัญจวัคคีย์ และ **มูลคันธกุฎี** ที่ประทับจำพรรษาแรกของพระพุทธเจ้า สิ่งก่อสร้างเหล่านี้เหลือแต่โครงสร้าง

6.1.3.2 เสาศิลาจารึกพระเจ้าอโศก ตัวเสาหักงอเก็บไว้เป็นหลักฐาน ส่วนยอดหัวเสาเป็นรูปสิงห์สี่ตัวยืนหันหลังชนกัน ยืนอยู่บนแท่นที่สลักเป็นรูปช้าง ม้า สิงห์ และวัว คั่นด้วยพระธรรมจักรเล็ก ๆ อีก 4 องค์ เสาหินนี้ถือว่า “มีความงามเป็นยอดทั้งในทางฝีมือและความหมาย” (สุรางค์ศรี ดันเสียงสมและคณะ, 2551, หน้า 201) ดังนั้น เมื่ออินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ รัฐบาลชุดแรกซึ่งมีชาวพม่าและเนहरू เป็นนายกรัฐมนตรี ได้นำเอารูปหัวเสาสินห์มาเป็นตราแผ่นดิน รวมทั้งนำเอา **พระธรรมจักร** (สร้างครั้งสมัยพระเจ้าอโศก เป็นสัญลักษณ์แทนพระธรรมคำสอน) ไปประดับไว้กลางพื้นธงชาติ ส่วนสาเหตุที่เลือกอโศกสิงห์และธรรมจักร เป็น

สัญลักษณ์ประจำชาติ เพราะต้องการยึดคำว่า “**ธรรมิกราชา**” มาเป็นเครื่องหมายแห่งการปกครอง ซึ่งพรรคองเกรสเป็นตัวนำเรียกร้องเอกราชได้โดยสันติวิธีจากอังกฤษ (ส. ศิวรักษ์, 2547, หน้า 9) ปัจจุบันหัวเสาสิงห์อยู่ในพิพิธภัณฑสถานโบราณคดีสารนาถ

6.1.4 กุสินารา : สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน

ภายหลังที่พระพุทธเจ้าทรงปลงสังขารที่เวฬุคาม กรุงเวสาฬห์แล้ว ทรงเลือกเมืองกุสินารา เมืองหลวงแห่งแคว้นมัลละเป็นที่ดับขันธปรินิพพาน ณ สาละวันอุทยาน และ ณ สถานที่นี้เองที่ทรงแสดงปัจฉิมโอวาทว่า “**ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด**” (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2552, หน้า 102)

สิ่งก่อสร้างที่สำคัญ คือ **มหาปรินิพพานสถูป** ซึ่งพระเจ้าอโศกโปรดให้สร้างสถูปขึ้น ณ ที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานภายใต้ต้นสาละคู่ โดยสร้างครอบแท่นปรินิพพานพร้อมด้วยต้นสาละ ลักษณะของสถูปเป็นทรงโอคว่ำ สูงราว 30 ฟุต บนยอดมีฉัตร 3 ชั้น ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางปรินิพพาน (พระพุทธรูปปางไสยาสน์หนุนราบ) นอกจากนี้ ยังมี **มกุฏพันธเจดีย์** ที่ถวายพระเพลิงพุทธสรีระ แต่เหลือแต่เนินดินเท่านั้น และมีวัดพุทธนานาชาติสร้างไว้ที่นี่อีกหลายวัด รวมทั้งวัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ (พระวิเทศโพธิคุณ (ว.ป.วีรยุทธ), 2544, หน้า 268)

6.2 ถ้ำอชันตา (Ajanta Caves) รัฐมหาราษฏร์

ถ้ำอชันตา (Ajanta Caves) เป็นหมู่ถ้ำในพระพุทธศาสนาแห่งแรก มีอายุเก่าแก่ตั้งแต่ศตวรรษที่ 1 – 2 ก่อนคริสตกาล และมีการขุดเจาะเพิ่มเติมในสมัยราชวงศ์คุปตะ (ราวศตวรรษที่ 5 – 6) หมู่ถ้ำอชันตามี 30 ถ้ำ แบ่งเป็น 2 ยุค คือ ยุคเถรวาท (ถ้ำ 8, 9, 10, 12, 13 และ 30) นอกนั้นเป็นถ้ำมหายาน ซึ่งสร้างทีหลัง ความแตกต่างระหว่างถ้ำ 2 นิกายคือ ถ้ำเถรวาทจะไม่มีพระพุทธรูป มีแต่สถูปหรือเจดีย์ ต้นโพธิ์ หรือธรรมจักร เป็นตัวแทน ส่วนถ้ำมหายาน นอกจากจะมีพระพุทธรูปแล้ว ยังมีพระโพธิสัตว์ 2 องค์มาแทนที่พระอัครสาวกซ้ายขวา โดยพระโพธิสัตว์ วัชรปาณี (แปลว่า มีสายฟ้าในมือ) อยู่ด้านซ้าย เป็นเทพแห่งอิทธิฤทธิ์และพระโพธิสัตว์ปัทมปาณี (แปลว่า มีดอกบัวอยู่ในมือ) อยู่ด้านขวาเป็นเทพแห่งความเมตตากรุณา

ปัจจุบันถ้ำอชันตาได้รับการจดทะเบียนเป็นมรดกโลกในปี 1983 เพราะความดีเด่น 3 ประการ คือ 1) สถาปัตยกรรม การแกะสลักหินเข้าไปเป็นถ้ำที่สวยงามอย่างละเอียดละไม 2)

จิตรกรรม มีภาพวาดด้านในที่สวยงามสูงเด่นในคุณค่าไม่แพ้กัน 3) ประติมากรรม มีการแกะสลักพระพุทธรูปที่สวยงามได้สัดส่วนอ่อนช้อย

ภาพจิตรกรรมที่ผนังถ้ำที่ 1 เป็นภาพที่สวยงามที่สุด เป็นภาพพระโพธิสัตว์ปัทมปาณี เป็นภาพ 3 มิติ เหมือนของจริง ใช้วิธีไล่สีและการตัดเส้น ดังที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พระราชอิสริยยศขณะนั้น) ทรงบรรยายว่า พระโพธิสัตว์ปัทมปาณีมีบุคลิกเด่น มีอำนาจพลังพิเศษ มีพระพักตร์สงบนิ่งฉายออกซึ่งเมตตากรุณา โดดเด่นออกมาในฝูงชนที่พลุกพล่านด้นรณ (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2530, หน้า 369)

ถ้ำอื่น ๆ ที่เป็นพุทธสถานมีอีกมากที่โดดเด่น คือ หมู่ถ้ำเอลโลรา ซึ่งมีทั้งถ้ำหินดู เช่น และพุทธ (อ่านรายละเอียดในพระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, 2551, หน้า 165 – 219)

6.3 พุทธสถานที่เมืองสาญจี (Sanchi) รัฐมัธยประเทศ

พุทธสถานที่เมืองสาญจี (Sanchi) รัฐมัธยประเทศตั้งอยู่บนเนินเขา ห่างจากเมืองโกลาป ซึ่งเป็นเมืองหลวงของรัฐมัธยประเทศราว 40 กิโลเมตร เป็นโบราณสถานที่เก่าแก่ตั้งแต่ศตวรรษที่ 1 – 2 ก่อนคริสตกาล ถือเป็นพุทธสถานที่เก่าแก่ที่สุดที่ยังคงสภาพไว้ รวมทั้งเคยเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาในอินเดีย จนถึงศตวรรษที่ 12 ปัจจุบันขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกตั้งแต่ปี 1983

โบราณสถานที่สำคัญ คือ **สถูปองค์ใหญ่เป็นสถูปที่สมบูรณ์ที่สุด** ทรงโอคว่า ถือเป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุด (<https://www.mcu.ac.th>detail>) เริ่มสร้างในสมัยพระเจ้าอโศกและขยายต่อ ๆ มาในสมัยหลัง องค์สถูปมีทางเดินเวียนประทักษิณ ตอนบนสุดของสถูปมียอดฉัตร 3 ยอดลดหลั่นกันลงมาสถูปทรงนี้เป็นแบบที่นิยมสร้างในเวลาต่อมา นอกจากนั้น ซุ้มประตูทางเข้าทั้ง 4 ด้าน ประดับด้วยประติมากรรมทั้งงดงามมาก แกะสลักเป็นเรื่องของพุทธประวัติหรือชาดกในพุทธศาสนา

7. มนต์เสน่ห์ของศาสนาซิกข์

ศาสนาซิกข์ (Sikhism) คำว่า “ซิกข์” เป็นภาษาปัญจาบ ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศิษย์” แปลว่า ผู้ศึกษา ผู้นับถือทุกคนเป็นศิษย์ของครู หรือ ครู คำว่า “ครู” (Guru) เป็นคำเรียกศาสดาซิกข์

ศาสนาซิกข์มีศาสดา 10 องค์ องค์แรกคือ **คุรูนานก (ค.ศ. 1469 – 1539)** องค์ที่ 10 ซึ่งเป็นองค์สุดท้ายคือ **คุรุโควินทสิงห์ (ค.ศ. 1675 – 1708)**

หลักการของซิกข์ คือ ต้องการผสมผสานศาสนาฮินดูกับศาสนาอิสลามเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความกลมเกลียวให้เกิดขึ้นในสังคม คำสอนสำคัญเน้นเรื่องพระเจ้าองค์เดียวและการปฏิเสธการถือชั้นวรรณะ

คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของซิกข์ คือ **อาทิกรันถ์ (Adi Granth)** ต่อมาคุรุโควินท์สิงห์ได้สถาปนาให้พระคัมภีร์เป็นศาสนานิรันดร์กาลของซิกข์ ให้พระนามใหม่ว่า “**มหาคัมภีร์คุรุครันถ์ซาฮิบ**” ส่วนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของซิกข์ที่ชาวซิกข์ทั่วโลกปรารถนาจะไปเคารพสักครั้งหนึ่งในชีวิตเหมือนพวกมุสลิมต้องไปเมกกะ คือ **สุวรรณวิหาร (Golden Temple)** ที่เมืองอมฤตสาร์ รัฐปัญจาบ ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดียติดชายแดนปากีสถาน

ลักษณะเด่นของวิหารทองคำ หรือภาษาปัญจาบี เรียกว่า **ฮาร์มันดิร ซาฮิบ (Harmandir Sahib)** แปลว่า **ที่สถิตของพระเจ้า** เป็นตัวตึกสี่เหลี่ยมหลังคาโดมกลม ปิดด้วยแผ่นทองคำบริสุทธิ์ เหลือบอร่ามมองเห็นแต่ไกลตั้งอยู่กลางสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีความกว้างด้านละ 150 เมตร ทางเดินกว้าง 18 เมตร ทางเดินเข้าสู่วิหารยาว 60 เมตร ตัววิหารขนาด 12 × 12 เมตร ตั้งอยู่บนชานรอบนอกขนาด 20 × 20 เมตร กลางสระน้ำเริ่มก่อสร้างในศตวรรษที่ 4 และเสร็จเปิดใช้ในศตวรรษที่ 5 แล้วอัญเชิญพระมหาคัมภีร์คุรุครันถ์ซาฮิบขึ้นประดิษฐาน(<https://www.rakymtour.com>gold...>)

การเข้าไปในวิหารต้องปฏิบัติเหมือนกัน คือ ฝ่าคลุมศีรษะ (ถ้าไม่มีที่วัดให้ยืมฟรี) ถอดถุงเท้า – รองเท้า (ฝากเก็บฟรี) บางคนลงไปอาบน้ำ ซึ่งจัดไว้มุมหนึ่งของสระ ถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ มีการเลี้ยงอาหาร (มังสวิรัต) ฟรี ที่โรงครัวพระศาสดา นั่งรับประทานบนพื้นเหมือนกันทุกคน

เสน่ห์ของซิกข์ นอกจากความสวยงามของสุวรรณวิหารแล้ว ความสุภาพอ่อนน้อมถ่อมตนของชาวซิกข์ จะเห็นว่าอาสาสมัครที่ทำหน้าที่รับฝากรองเท้านั้น บางคนมีตำแหน่งสูงในสังคม แต่ก็ไม่มีใครเกียจที่จะหยิบจับรองเท้าซึ่งถือว่าเป็นของต่ำ ทั้งนี้เพราะหลักของศาสนา สอนว่า “**ไม่มีฉัน ไม่มีเธอ มีแต่เรา**” เพราะฉะนั้น ซิกข์จึงให้การต้อนรับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ถือชั้นวรรณะ ประเทศไทยมีคุรุสิงห์สภา อยู่ที่ตลาดพาหุรัด ก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน ปัจจุบันชาวซิกข์ทั่วโลกมีประมาณ 25 ล้านคน มักเป็นนักธุรกิจที่ดีของประเทศนั้น ๆ

8. มนต์เสน่ห์ของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม (Islam or Islamic religion) ปัจจุบันมีผู้นับถือมากเป็นอันดับสองในอินเดียและในโลก และเป็น 1 ใน 3 ศาสนาที่มีแหล่งกำเนิดในตะวันออกกลาง (ศาสนายูดาห์ ศาสนา

คริสต์ และศาสนาอิสลาม) เป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ “อัลลอฮ์เจ้า” (Allah) ศาสดา คือ นบีมุฮัมมัด (Muhammad : 570 – 632) “กุรอาน” (The Koran or Quran) เป็น คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ ปีที่เกิดศาสนาอิสลามคือ ค.ศ. 610 (อรพินท์ ปานนาคและคณะ, 2552, หน้า 64)

หลักคำสอนของอิสลาม คือ ศรัทธา 6 ประการ และหลักปฏิบัติ 5 ประการ (ศึกษา รายละเอียดใน ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2521, หน้า 41 – 48)

ศาสนาอิสลามเริ่มเข้าสู่อินเดียโดยพ่อค้าอาหรับในศตวรรษที่ 7 ครั้นถึงศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา เป็นการเข้ามาปล้นและสุดท้ายยึดครองอินเดีย จนตั้งราชวงศ์ขึ้นปกครองที่กรุงเดลีและเรืองอำนาจสูงสุดในสมัยราชวงศ์โมกุล (ค.ศ. 1526 – 1857) ทำให้เกิดวัฒนธรรมผสมระหว่างฮินดูกับ อิสลามอย่างแน่นแฟ้น ทั้งภาษาและขนบธรรมเนียมที่เห็นได้ไม่ยากในอินเดีย เว้นเฉพาะอินเดียใต้ ซึ่งวัฒนธรรมฮินดูฝังรากลึกอยู่ (กรุณา – เรื่องอุไร กุศลาลัย, 2538, หน้า 12)

เสน่ห์สำคัญที่สุดที่เกิดจากศาสนาอิสลาม คือ งานสถาปัตยกรรมในราชวงศ์โมกุล โดยเฉพาะสมัยพระเจ้าชาห์ ชาฮัน (Shah Jahan) ได้ชื่อว่าเป็นยุคทองของสถาปัตยกรรม ใน บรรดาสิ่งก่อสร้างทั้งหมด ที่มีความงามเป็นเลิศ คือ ปราสาททัชมาฮาล แห่งเมืองอัครา (Agra) ซึ่ง บางท่านว่าเป็น “ไข่มุกแห่งอัครา” (วิโรจน์ ธีรคุณ, 2546, หน้า 189) ออสการ์ เบราวน์ ings ศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เขียนไว้ว่า “ทัชมาฮาล มีเสน่ห์ที่จะทำให้ท่านหลง และ ทำให้ท่านหมดความสามารถแท้จริงที่จะกล่าวชมเชยได้ เสน่ห์ของทัชมาฮาลจะยังฝังใจท่านไป จนกระทั่งวันตาย” (หลวงวิจิตรวาทการ, 2541, หน้า 71)

ทัชมาฮาล (Taj Mahal) พระเจ้าชาห์ ชาฮัน โปรดให้สร้างขึ้นเป็นที่เก็บพระศพของ พระมเหสี “มুমตาส มาฮาล” (Mumtaz Mahal) อันเป็นตำแหน่งที่พระองค์ประทานให้พระ นางภายหลังการอภิเษกสมรส มีความหมายว่า “อัญมณีเลอค่าแห่งราชสำนัก” ทรงอภิเษกสมรส เมื่อพระชนม์ 19 พรรษา กับชาห์ ชาฮัน เมื่อครั้งยังทรงเป็นเจ้าชาย พระนางมুমตาสเป็นหญิงสาว สวยและอ่อนหวาน เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาห์ ชาฮัน ทรงรักพระนางอย่างล้นเหลือ นั้น คือ ความดีที่ทรงทรม่เทชีวิตจิตใจให้แก่พระสวามี พระนางจะโดยเสด็จไปในที่ทุกหนทุกแห่งแม้แต่ สนามรบ “ทรงเป็นคู่ทุกข์คู่ยากของพระสวามีโดยสม่ำเสมอและนั่นทำให้ความรักที่ทั้งสอง พระองค์ทรงมีให้แก่กันยังต็มต้ามั่นคง” (บรรพต กำเนิดศิริ, 2551, หน้า 110) ทรงมีพระราช โอรสธิดารวม 14 พระองค์ และพระนางสิ้นพระชนม์กระทันหันภายหลังมีพระสูติการพระโอรสองค์ ที่ 14 ด้วยพระชนม์ 39 พรรษา ยังความเศร้าโศกเสียพระทัยให้แก่พระเจ้าชาห์ ชาฮัน ยิ่งนัก จน

เป็นที่มาของการสร้างปราสาททัชมาฮาลเพื่อเป็นสุสานเก็บพระศพของพระมเหสีสุดที่รัก ณ รีมฝั่งแม่น้ำยมุนา

ทัชมาฮาล (Taj Mahal) หมายถึง “มงกุฎแห่งแผ่นดิน” ผู้ออกแบบเป็นสถาปนิกชาวเปอร์เซีย ที่ทำงานอยู่ในราชสำนักโมกุล ชื่ออุสตาด อาห์เหม็ด ลาโฮรี (Ustad Ahmad Lahori) (<https://whc.unesco.org/list>) ใช้หินอ่อนสีขาวทั้งหลังในการก่อสร้างใช้คนงานประมาณ 20,000 คน ใช้เวลาสร้าง 22 ปี จึงเสร็จสมบูรณ์ หลวง วิจิตรวาทการ ซึ่งเป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศอินเดีย ได้อธิบายเข้าใจง่าย ๆ ว่า รูปร่างของทัชมาฮาล ดูจากภายนอกแล้วเห็นเป็นสองชั้น แต่เป็นหน้าต่างหลอก ความจริงมีชั้นเดียว มีโดมใหญ่มากอยู่ตรงกลาง มีโดมเล็กอยู่ข้าง ๆ 4 โดม และหอสูงคล้ายประภาคาร 4 หอทั้ง 4 มุม ส่วนแผนผังภายใน มีห้องใหญ่อยู่กลาง วางหีบพระศพจำลองของพระนางมুমตาส และของพระเจ้าชาห์ ชาฮัน พระศพจริงเก็บไว้ในห้องใต้ดิน ห้องรอบข้างทำไว้ 4 ห้อง เพื่อใช้สวดมนต์ให้วิญญาณขึ้นสวรรค์ (หลวงวิจิตรวาทการ, 2541, หน้า 89)

ส่วนการประดับตกแต่งให้สวยงามใช้อัญมณีและหินมีค่าหลายชนิดฝังลงไปหินอ่อน เพื่อตกแต่งให้งามยิ่งขึ้น ทัชมาฮาลสร้างขึ้นด้วย “พิชรักแรงคิดถึง...สวยงามจนลืมนว่าเป็นสุสาน” (สุริยา รัตนกุล, 2546, หน้า 174) ในปี 1983 ทัชมาฮาล ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกด้วยความงามที่แสดงถึงความกลมกลืนในทุกสัดส่วนและความสมมาตรที่ยากจะหาสถาปัตยกรรมใดในโลกมาเทียบเคียงได้ ถือเป็น “อัญมณีแห่งศิลปะแบบมุสลิม” (Tourist Information Indiantourism, Singapore, n.d., p. 37)

สถานที่อื่น ๆ ที่งดงามจนได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เช่น **ป้อมอัครา (Agra Fort)** หรือรู้จักกันในนาม “**ป้อมแดง (Red Fort)**” ซึ่งเป็นพระราชวังที่ประทับของกษัตริย์ราชวงศ์กุล มีลักษณะใหญ่โตน่าเกรงขาม สร้างจากหินทรายแดงโอบล้อมด้วยกำแพงแข็งแรงยาวถึง 25 กิโลเมตร

นอกจากนี้ สิ่งก่อสร้างที่โดดเด่น นักท่องเที่ยวนิยมไปชม คือ **หอคูตบมินาร์ (Qutab Minar Tower)** เมืองเดลี เดิมกษัตริย์ฮินดูสร้างเพื่อให้พระมเหสีทอดพระเนตรแม่น้ำยมุนา สูงเพียง 95 ฟุต ครั้นมุสลิมยึดครองจึงให้ต่อเติมหลายครั้งจนสูงเท่าปัจจุบัน ที่สวยโดดเด่นเพราะทำจากหินทรายแดงทำเป็นลูกฟูกต่อกันขึ้นไป ความสูง 238 ฟุต เส้นผ่าศูนย์กลาง 47 ฟุต มีชั้นลดหลั่นกันขึ้นไป 5 ชั้น ทุกชั้นมีมุขยื่นออกมาโดยรอบ มีบันไดกว่า 300 ขั้นอยู่ภายใน รอบ ๆ หอมีการแกะสลักเป็นภาษาอาหรับทั้งดงาม หอคูตบมินาร์ถือเป็นสัญลักษณ์ (Landmark) ของกรุงเดลี

สถาปัตยกรรมมุสลิมสมัยโมกุลมีอีกมาก ที่มีมนต์เสน่ห์อีกแห่งหนึ่งคือ **เมืองชัยปุร์ (Jaipur)** หรือที่รู้จักกันในนาม “**เมืองสีชมพู**” (**The Pink City**) เพราะพระราชวังและสถานที่สำคัญหาสีชมพูทั้งเมือง ที่เป็นเช่นนี้เพราะเจ้าชายอัลเบิร์ต (Prince Albert) พระสวามีของสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียแห่งอังกฤษได้เสด็จเมืองนี้ในปี 1863 มหาราชชาชัยปุร์ โปรดให้การต้อนรับโดยทาอาคารสีชมพูทั้งเมือง จุดเด่นที่เป็นสัญลักษณ์ของเมือง คือ **พระราชวังสายลม (Hawa Mahall)** ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางเมืองติดถนนใหญ่ เป็นตึก 5 ชั้น มีลักษณะโดดเด่นแบบบังผ้ง ทาสีชมพูทั้งองค์ มีช่องหน้าต่างมากมายนับพันช่อง เพื่อให้นางในมองเห็นชีวิตภายนอก โดยที่คนภายนอกมองพวกนางไม่เห็น (Dhanraj Aswani Shri Nath Book Stall, Delhi – Agra – Saipur, n.d., p. 58)

นอกจากนี้ยังมี**ป้อมแอมเบอร์ (Amber Fort)** เป็นพระราชวังที่ตั้งอยู่บนภูเขาไม่สูงนัก ไม่ไกลจากพระราชวังสายลม ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวคือสามารถนั่งช้างขึ้นไปชมได้ด้วย ให้สังเกตว่าเมืองชัยปุร์เป็นเมืองของฮินดู แต่สิ่งก่อสร้างนิยมแบบโมกุลของอิสลามทั้งการตกแต่งภายในและสวนดอกไม้

9. สรุป

ศาสนาเป็นรากเหง้าที่สำคัญของวัฒนธรรม จึงทำให้รูปเคารพและศาสนสถานของแต่ละศาสนาย่อมมีลักษณะที่แตกต่างกัน (ยกเว้นอิสลามและซิกข์ไม่มีรูปเคารพ) ทำให้เป็นเสน่ห์ที่พบอยู่ทั่วไป แต่มีลักษณะพิเศษน่าทึ่ง คือ การเจาะภูเขาให้เป็นถ้ำเพื่อสร้างวัดฮินดู เช่น และพุทธรูป เช่น ถ้ำเอลโลรา และหมู่ถ้ำอชันดาของพุทธศาสนา

เสน่ห์ของพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุด คือ สังเวชนียสถาน 4 แห่ง ซึ่งชาวพุทธทั่วโลกนิยมมากราบไหว้ ในทำนองเดียวกัน สุวรรณวิหารสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของซิกข์ ที่ชาวซิกข์ทั่วโลกปรารถนา มาแสดงความเคารพสักครั้งในชีวิต ส่วนทัชมาฮาลสุสานเก็บพระศพของพระนางมুমตาสเป็นอนุสรณ์แห่งความรัก ที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก ที่ชาวต่างชาติปรารถนามาชม สุดท้ายไม่กล่าวถึงไม่ได้คือรูปประติมากรรมแสดงความรักตามตำรากรมสูตร ที่ประดับเทวาลัยเมืองชวรุโห ฝีมือประณีตงดงามมีชีวิตชีวาเป็นประติมากรรมที่มีแห่งเดียวในโลก เหล่านี้คือมนต์เสน่ห์ของอินเดีย

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นมนต์เสน่ห์ของอินเดียที่เกิดจากศาสนาหลักและเฉพาะผลงานเด่น ๆ ของศาสนาฮินดู เช่น พุทธ ซิกข์ และอิสลาม เท่านั้น ถ้าเขียนทั้งหมดคงเป็นตำราเล่มโต จริง ๆ

แล้วการได้เห็นอินเดีย แม้เพียงไปยืนที่ชุมชนในเมืองสักแห่ง การเห็นสตรีอินเดียแต่งกายชุดสำหรับสีต่าง ๆ ลวดลายต่าง ๆ ใส่เครื่องประดับ คอ หู จมูก กำไลแขน แหวน และอื่น ๆ หรือ การเห็นผู้ชายอินเดียโพกหัวด้วยผ้าสีต่าง ๆ แบบต่าง ๆ ไว้หนวดทรงต่าง ๆ ก็เป็นเสน่ห์ชวนมอง ยิ่งกว่านั้น ถ้ามองเข้าไปในถนนจะเห็นความพลุกพล่านด้วยยวดยานนานาชนิด ทั้งรถบัส รถบรรทุก รถสองแถว รถเก๋ง รถจักรยานยนต์ รถจักรยาน รถสามล้อ รถเข็น รวมทั้งคนและวัว (วัวเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ตามคติฮินดู เป็นพาหนะของพระศิวะ ห้ามฆ่า ห้ามกิน) เสียงแตรรถดังตลอดเพราะถือเป็นเอกลักษณ์ของการใช้ถนน ข้างหลังรถบัสหรือรถบรรทุก นิยมเขียนติดท้ายรถไว้ว่า “กรุณาบีบแตร” (Horn Please) สิ่งเหล่านี้พบได้เฉพาะในอินเดียเท่านั้น นี่แหละคือมนต์เสน่ห์ของอินเดีย

เอกสารอ้างอิง

- กรุณา – เรื่องอุไร กุศลาสัย. (2537). *ภารตวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- ดาวสยาม วชิรปัญญา, พระมหา. (2551). *เยือนอินเดียตามรอยอารยธรรมพุทธ (Buddhist Pilgrimage in India)*. กรุงเทพฯ: หจก. เม็ดทรายพริ้งดำกัณฑ์.
- दनัย ไชโยธธา. (2527). *ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ยุคโบราณ*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- เดอ แบร์รี วิลเลียม. ฮีโอดอร์. (2513). *Sources of India Tradition*. (จำนงค์ ทองประเสริฐ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- ทวี ทวีวาร. (2525). *ประวัติศาสตร์เอเชียใต้ภายหลังประกาศเอกราชจนถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- นิติภูมิ นวรัตน์. (2546). *เปิดฟ้าส่องโลก*. กรุงเทพฯ: บริษัทภูมิรัตน์ จำกัด.
- เนห์รู, ยวาทะลาล. (2549). *The Discovery of India*. (กรุณา กุศลาสัย, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม่คำผาง.
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2555). *ประวัติศาสตร์อินเดียโบราณ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- บรรพต กำเนิดศิริ. (2551). *ความรักของพระราชชา*. กรุงเทพฯ: บริษัทอนิเมทกรุ๊ป จำกัด.
- เบอร์ตัน, ริชาร์ด, เซอร์. (2510). *The Kama Sutra*. (บุญรส วงจุฑารัตนธรรม, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การพิมพ์.

- ประจักษ์ วัฒนานุสิทธิ์. (2539). “ศิลปะอินเดีย” *อารยธรรมตะวันออก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประชุมพร คงทน. (2529). *ประวัติศาสตร์เอเชียใต้*. พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- ประภัสสร บุญประเสริฐ. (2544). *ประวัติศาสตร์เอเชียใต้*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรีชา บุญญะศิริ. (2536). “ภาษาของอินเดีย.” *อารยธรรมตะวันออก*. พระนคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิน ดอกบัว. (2545). *ปวงปรัชญาอินเดีย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- วิจิตรวาทการ, พลตรี, หลวง. (2541). *ของดีในอินเดีย*. กรุงเทพฯ: บริษัทสร้างสรรค์บุ๊ค จำกัด.
- วิเชียร ว. ชิริโส, พระมหา ดร. และ ดาวสยาม, พระมหา. (2548). *นครราชคฤห์ เมืองหลักของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สถาบันลือธรรม.
- วิเทศโพธิคุณ, (ว.ป.ธีรยุทธ). (2544). *สู่แดนพระพุทธองค์ (อินเดีย – เนปาล)*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันลือธรรม.
- ศรีสุรงค์ พูลทรัพย์, บรรณาธิการ. (2536). *อารยธรรมตะวันออก*. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2549). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงแก้ว.
- สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม และคณะ. (2551). *อารยธรรมตะวันออก*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริยา รัตนกุล, คุณหญิง ศาสตราจารย์ ดร. (2546). *อารยธรรมตะวันออก : อารยธรรมอินเดีย*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ส. ศิวรักษ์ (นามแฝง). (2547). *ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโคทและอโศกาวทาน*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- เสฐียร พันธงชัย. (2516). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2554). *รู้เรื่อง วัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.
- สมปอง มุทิโต, พระมหา. (2552). *พระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- สุมาลี มหามงคลชัย. (2546). *ฮินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- อาติลัน อูสมมา. สิทธิขั้นพื้นฐานในรัฐธรรมนูญอินเดีย: บทสำรวจเบื้องต้น. *วารสารรัฐศาสตร์และ*

รัฐประศาสนศาสตร์. 1(2), 139-158.

อ้าย จีรปัญญา, พระมหา. (2553). *ปริศนาภารตอินเดียทำไม? ทำไมอินเดีย*. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.

อรพินท์ ปานนาค, มาตยา อิงคนารถ, ฝะอบ จิงแสงสถิตย์พร และศุภรัตน์ ตีตะกุล. (2552).

อารยธรรมตะวันออก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

Banerjee, Anil Chandra.(1972). *A History of India*. Bangladesh: A Mukherjee & Co., Private.

Basham, A.L. (1959). *The Wonder That Was India*. New York: Grove Press.

Bridget and Allchin, Raymond. (1983). *The Rise of Civilization in India and Pakistan*.

New Delhi: Cambridge World Archaeology.

Dhamraj Aswani Shri Nath Book Stall. (n.d.), Delhi – Agra – Jaipur. *The Golden*

Triangle. Indiatourism, Singapore. (n.d.), *Incredible India*. Singapore: United House.

Lyniya, B.N. (1982). *Life and Culture in Ancient India* (From the Earliest Time to 1000 A.D.)

Majumdar, R.C. Raychaudhuri, H.C. and Datta Kalikinkar. (1985). *An Advanced History of India*. Madras Bombay Delhi Patna. Macmillan India Limited.

Pent, Suresh Chandra. (1973). *Hindu Polity*. India: Prakashan Kendra, New building, Amiabas Luckno.

Welty, Paul Thomas. (1973). *The Asians Their Heritage and Their Destiny*. New York: J.B. Lippincott Company.